

Baberti Dergisi / Journal of Baberti

e-ISSN: 3023-4107

Sayı: 22 / 2025 - Aralık

**Neden İslam'ı Seçiyorlar Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyal Bir
İnceleme**

Ali KÖSE

İz Yayıncılık, İstanbul 2012, 288 Sayfa

ISBN: 978-975-355-721-4

Nuriman KARAYİĞİT ULU

Arş. Gör. Dr., Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri
Bölümü, Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı.

Şanlıurfa / Türkiye

*Research Assistant Ph.D., Harran University, Faculty of Divinity, Department of
Philosophy and Religious Studies, Division of Psychology of Religion.*

Şanlıurfa / Türkiye

nurimankarayigit@hotmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 20 Ekim / 20 October 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Aralık / 18 December 2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Değerlendirme / Evaluation: Çift Taraflı Kör Hakemlik / Double-Blind Refereeing

Etik Bildirim / Ethics Statement: baberti@bayburt.edu.tr

İntihal Denetimi / Plagiarism Check: Yapıldı / Completed (intihal.net)

*Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm
çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical
principles were followed in the preparation of this study, and all studies used are cited in the
bibliography.*

Atıf / Citation: Nuriman Karayığit Ulu, "Neden İslam'ı Seçiyorlar Müslüman Olan
İngilizler Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme, Ali Köse, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012"

Baberti Dergisi, 22 (Aralık / 2025): 128-137.

The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under
the CC BY-NC 4.0 license.

Öz

Bir inançtan diğerine geçişi veya aynı inanç geleneği içindeki dönüşümleri kapsayan din değiştirme, din psikolojisinde popüler bir konu olmaya devam etmektedir. Köse'nin *Neden İslam'ı Seçiyorlar?* adlı kitabı, din değiştirmeyi dinler arası bir geçiş biçimi olarak kavramsallaştırmakta ve Müslüman değilken İslam'ı benimseyen bireylere odaklanmaktadır. Kitap, Köse'nin King's Colloge London'da, Kate Miriam Loewenthal danışmanlığında yürüttüğü doktora çalışmasına (1990-1994) dayanmaktadır. Örneklem grubu, altmış altısı Hristiyan, dördü Yahudi kökenli olmak üzere yetmiş katılımcıdan oluşmaktadır. Veriler hem nitel derinliğe hem de bağlamsal yorumlamaya olanak sağlayan, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve katılımcı gözlem yoluyla toplanmıştır. Araştırma, irade dışı yaşam deneyimleri, entelektüel keşif, duygusal ve sosyal etkilenmeler de dahil olmak üzere, din değiştirmeyi etkileyen birden fazla motivasyonel faktör belirlemiştir. Bulgular, özellikle İngiliz ve tüm Batılı beyaz ırktan mühtediler için geçerli olduğu önerilen üç evreli *din değiştirme süreç modelinin* geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Köse'nin çalışması akademik bir çerçevede olmasına rağmen, açık ve ilgi çekici anlatım tarzını korumaktadır. Dinsel değişimle ilgilenen araştırmacılar ve okuyuculara hitap ederek, dinsel dönüşümün psikolojik ve sosyo-kültürel boyutlarının anlaşılmasına olanak sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Dinî Dönüşüm, Din Değiştirme, İslam'a Dönüş.

Abstract

Religious conversion, encompassing shifts from one faith to another or transformations within a single faith tradition, remains a significant topic in the psychology of religion. Köse's *Why Do They Choose Islam?* conceptualizes conversion as a form of inter-religious transition, focusing on individuals who embrace Islam from non-Muslim backgrounds. The study is based on Köse's doctoral research (1990–1994) conducted at King's College London under the supervision of Kate Miriam Loewenthal. The sample comprised seventy participants—sixty-six of Christian and four of Jewish background. Data were collected through semi-structured interviews and participant observation, allowing for both qualitative depth and contextual interpretation. The research identified multiple motivational factors influencing conversion, including non-volitional life experiences, intellectual exploration, and emotional or social influences. These findings informed the development of a three-stage model of religious conversion, proposed as particularly applicable to British and other Western converts of White ethnicity. Although academic in scope, Köse's work maintains a clear and engaging narrative style. It contributes meaningfully to the understanding of psychological and sociocultural dimensions of conversion, appealing to both scholars and general readers interested in religious change.

Keywords: Psychology of Religion, Religious Conversion, Change of Religion, Convert to Islam.

İnsan, uzun yıllar kiblem diye yüzünü döndüğü Kabe'ye, nasıl sırtını dönebilir? Hiçbir aşkın varlığa bağlı hissetmezken, ne olur da kutsal bir güç, kimliği dönüştürecek etkiye sahip olabilir? Dört kutsal kitabın hangisi, neden daha tatmin edici? Çocukluk deneyimlerinin dinî değişime etkisi var mıdır? Dinî değişim veya dönüşüm yaşayan birini, aile ve yakın arkadaşların verdiği tepkiler nasıl etkiler? Tek hak yol İslam inancının yaygın olduğu toplumlarda, dinî değişimin olağan karşılanma olasılığı nedir?

Dinleri yaşatan veya dinamik kılan, insanoğlunun ilahî mesajlara olan ilgisidir denilebilir. Din değiştirme, bu ilginin bir sonucu olup bir disiplin olarak ortaya çıktığı günden bu yana din psikolojisinin, en popüler araştırma alanlarından biri olmayı sürdürmektedir. 1890'lı yıllara tekabül eden G. S. Hall'un öğrencilerinden olan Leuba ve Starbuck'ın ihtidayla ilgili çalışmaları, ilklerden sayılabilir. James, Allison, Lofland ve Stark, Rambo, Solomon, Gillespie, Kim, Peker, Zebiri, Özyürek, Alyedreessy, Oshun, Altun, Sevinç, Eryücel, Acar gibi isimler konunun meşhurlarından birkaçıdır.¹

Bir inançtan diğerine geçişi veya aynı inanç geleneği içindeki dönüşümleri kapsayan din değiştirme, sayın Köse'nin *Neden İslam'ı Seçiyorlar* adlı kitabında, dinler arası geçişi ifade etmektedir. Kitap, yazarın 1990-1994 yılları arasında King's Colloge London'da, Dr. Kate Miriam Loewenthal danışmanlığında yürüttüğü doktora bitirme tezine dayanmaktadır. Kitabın

¹ James Henry Leuba, "A study in the Psychology of Religious Phenomena", *The American Journal of Psychology* 7/3 (1986), 309-381; Edwin Diller Starbuck, *The Psychology of Religion* (London: The Walter Scott, 1899); William James, *The Varieties of Religious Experience* (London: Collins, 1962); Joel Allison, "Religious Conversion: Regression and Progression in Adolescent Experience", *Journal for the Scientific Study of Religion* 8 (1969), 23-38; John Lofland - Rodney Stark, "Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion to a Deviant Perspective", *American Sociological Review* 30/6 (ts.), 862-875; Lewis Ray Rambo, *Understanding Religious Conversion* (New Haven: Yale University Press, 1993); Victor M. Solomon, *A Handbook on Conversions to the Religious of the World* (New York: Stravon Educational Press, 1965); Virgil Bailey Gillespie, *The Dynamics of Religious Conversion* (Alabama: Religious Education Press, 1991); Heon Choul Kim, *Din Değiştirmenin Entelektüel Arka Planı* (İstanbul: Kaynak, 2003); Hüseyin Peker, *Din Değiştirmede Psiko-Sosyolojik Etkenler* (Ankara Üniversitesi, Doktora, 1979); Kate Zebiri, *British Muslim Converts: Choosing Alternative Lives* (London: Oneworld, 2007); Esra Özyürek, *Müslüman Olmak Alman Kalmak: Yeni Avrupa'da Millet, Din ve Din Değiştirme* (İstanbul: İletişim, 2015); Mona Alyedreessy, *British Muslim Converts: An Investigation of Conversion and De-Conversion Process to and from Islam* (London: Kingston University, PhD Diss., 2016); Zainab Ajoke Oshun, *Hristiyanlıktan İslam'a İslam'dan Hristiyanlığa Geçişin Psiko-Sosyal Sebepleri: Nijerya Örneği Üzerine Bir Araştırma* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010); Mecit Altun, *Müslüman Olan Almanlar Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2012); Bayram Sevinç, *Hristiyan Olan Türkler ve Türk Misyonerler* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006); Sema Eryücel, "Religious Conversion in University Students", *Turkish Studies* 13/17 (2018), 123-140; Muhammet Cevat Acar, *Üniversite Hayatı ve Dinî Değişim: Din Psikolojisi Perspektifiyle Yapılmış Nitel Bir Araştırma* (İstanbul: Divan, 2021).

temel hedefi, Batı'da yarı medeni, fanatik ve bazen vahşi insanların dini olarak bilinen İslam'a² mühtedileri taşıyan motifleri belirlemektir. Örneklem grubu, altmış altısı Hristiyan, dördü Yahudi kökenli olmak üzere yetmiş katılımcıdan oluşmaktadır. Veriler hem nitel derinliğe hem de bağlamsal yorumlamaya olanak sağlayan, yarı yapılandırılmış mülakat ve katılımcı gözlem yoluyla toplanmıştır.

Kitap, giriş ve sonuç hariç beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, din değiştirme kavramının tarihsel arka planı ve kapsayıcılığı tartışılmış; araştırmanın amacı, metodu, katılımcıların özellikleri ortaya konulmuştur. Birinci bölümde, İngiltere'de bulunan göçmen Müslümanların ve mühtedilerin tarihi serüvenleri, hali hazırdaki durumları, İngilizlere karşı Müslümanların hangi metotlarla dinlerini tebliğ ettikleri ele alınmıştır.

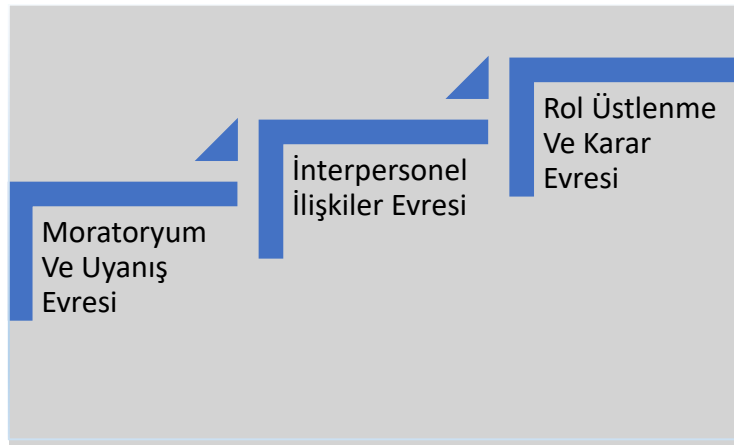
İkinci bölümde, katılımcıların Müslüman olmadan önceki evresi ve İslam'ı seçme süreci masaya yatırılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak, katılımcıların çocukluk deneyimleri gözden geçirilmiştir. Bunun için mutlu bir çocukluk geçirip geçirmeme; babasız büyüme ve baba imajları; annenin, babanın yerini alması ve anneden ayrılışı; ailelerin dinî eğilimleri; çocukken iştirak edilen dinî ritüeller esnasında yaşanan duygu ve düşüncelerin sonraki evrelere yansması gibi konulara öncelik verilmiştir. Ergenlik dönemi dinî değişimi ise, ihtida yaşı; duygusal ve entelektüel problemler; sosyo-kültürel alt yapı; isyan duygusu gibi faktörlerle ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, ihtida süreci incelenerek birtakım motifler ortaya konulmuştur. İhtida süreci, ihtidanın sosyo-kültürel şartları; mühtedilerin İslam'dan önceki dinî eğilimleri, sosyo-ekonomik durumları, İslam imajları; ihtidanın duygusal ve entelektüel ön belirtileri olarak detaylandırılmıştır. "Kişinin yeni bir din seçerken kullandığı dine geliş yollarını"³ temsil eden din değiştirme motifleri başlığı altında, öncelikle Lofland ve Stark'ın 1965 yılında ortaya koyduğu yedi evre süreç modeli ele alınmıştır. Mühtedilerin yakın dönemdeki tecrübeleri ve dahil olduğu grubun üye kazanma metotları incelenerek ulaşılan modele göre, bireyi yaşadığı topluma aykırı görünen gruba dahil olma sürecinde yedi evre beklemektedir. Bunlar: 1) Aşırı gerginlik hisseder; 2) Dinî problem çözme bakış açısına sahiptir; 3) Dinî arayış içindedir; 4) Gireceği akıma hayatının bir dönüm noktasında rastlar; 5) Gireceği grupta bulunan bir veya birkaç kişiyle önceden kurulmuş olan

² Ali Köse, *Neden İslam'ı Seçiyorlar Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 11.

³ Köse, *Neden İslam'ı Seçiyorlar Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme*, 135.

duygusal bağ vardır; 6) Grup dışındaki kişilerle olan ilişkilerinde bir kesilme veya eksilme olmamalıdır; 7) Eğer kişi grupta gruba üye kazandırma gibi ileri düzey konularda aktif rol oynayacaksa, grup tarafından ehemmiyetli bir yere konulmalı ve grup üyeleriyle sıkı bir ilişkisi olmalıdır.⁴ Yedi evre süreç modelinin İngiliz mühtedilerine sınırlı şekilde uygulanabileceği görülmüştür. Sayın Köse'nin kanaati, herkesin hidayet öyküsü farklı olduğu için, genel geçer bir din değiştirme süreç modelinin mümkün olamayacağı yönündedir. Buna rağmen yazar, deneklerin tecrübelerinden elde edilen bulgular ışığında, İngiliz ve tüm Batılı beyaz ırktan mühtediler için geçerli sayılabilecek üç evreli *din değiştirme süreç modeli* teklif etmiştir.⁵

Şekil 1: Köse'nin Üç Evreli Din Değiştirme Süreç Modeli

Sayın Köse'nin gözlemlerine göre din değiştirme sürecine kişi ilk adımı, aile veya toplum tarafından onaylanan din veya değerleri, kendi fikir ve yaşayışına uygun bulmamayla atar. Bu haliyle yıllar sürebilecek bir moratoryum evresinde, dinî memnuniyetsizlik uykuya bırakılabilir. Zaman içerisinde kişi, hayatın anlamını sorgulayan entelektüel tecessüsler geliştirebilir. Birtakım travmalar tecrübe ederek, problemlerle başa çıkmada dinin kendisine yardımcı olabileceği ihtimaline tutunabilir. Ne var ki zaten uzaklaşmak istediği çocukluğunun dinine kalbî bir bağlılık hissetmediği için, çözümleri başka dinlerde aramaya açık hale gelebilir.

Sosyal ilişkiler evresinde potansiyel mühtedinin, İslam üzerinden ele alırsak Müslümanlarla kuracağı iletişimin mahiyeti önemlidir. Söz konusu iletişim, evlilik, şans eseri veya bilinçli tanışma yoluyla kurulabilir. İlk

⁴ John Lofland - Rodney Stark, "Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion to a Deviant Perspective", *American Sociological Review* 30/6 (ts.), 870.

⁵ Köse, *Neden İslam'ı Seçiyorlar Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme*, 164-165.

karşılaşma ne şekilde olursa olsun, duygu ağırlıklı bir etkilenme söz konusudur. Mühtedi, karşı tarafın tavırlarından yola çıkarak, İslam'la ilgili bir iç görü kazanabilir.

Rol üstlenme ve karar evresinde kişi, kendisini mühtedi olarak ilan etmeden önce İslam'ın temelini oluşturan hayat şeklini öğrenerek, kendine uyup uymadığını ufak adımlarla deneyimleyerek, vereceği karara hazır hale gelir. Tercih ettiği deneysel motiflerden sonra tatmin olan akı ve kalbiyle, genellikle bilinçli ve entelektüel türden ihtidasını, ilan eder. Yazara göre, din değiştirme sürecine etki eden, birden fazla birbiriyle girift faktör söz konusudur. Elde olmayan hayat tecrübelerinden kaynaklanan motivasyonel motiflerin yanında, bilinçli bir arayışın etkisi tartışılmazken; duygusal ve sosyal etkilenme, hadisenin diğer kanadını oluşturmaktadır.

Dördüncü bölümde ihtida sonrası değişime, inançlar, ibadetler ve tutumlar; kültürel değişim, aile ve toplumsal ilişkiler bağlamında yer verilmiştir. Nitekim dinî değişim kişiye, kimlik, kişilik, hedef, inanç, fikir, davranış ve değerler bakımından köklü bir değişiklik vat etmektedir.

Beşinci bölümde tasavvuf kanalıyla ihtida ele alınmıştır. Tasavvuf, ihtida hareketi için önemli bir motivasyondur. Öncelikle Batı'daki dinî hareketleri Şeyh Nazım Grubu ve Abdülkadir es-Sufi (el-Murabıt Grubu) örneklemesiyle ele alan yazar, Batı'da tasavvufun rağbet görme sebeplerini, şeyh-mürit ilişkisini, karşılaştırmalı olarak şeyh ve psikoterapiyi, sonrasında sūfi olan ve olmayan mühtediler arasında, geçmiş yaşantı ve ihtida sürecinde deneyimler açısından tespit edilen farklılıkları ortaya koymuştur.

Sonuç kısmında araştırmada elde edilen bulgular yer almaktadır. Bunun yanında Batı'daki Müslümanların kimlik inşasında İslam'ın rolü, yaşanmış ihtida öyküleri, okuyucuyla İslam arasında duygusal bir bağ kurabilmektedir. İngiliz mühtedilerin İslam'ı seçme nedenlerinin başında, İslam ve Müslümanlar hakkında sahip olunan pozitif algı gösterilebilir. İslam'a yönelik sergilenen olumlu tutum, *onun kanun koyucu, hüküm verici, yönlendirici, hayatın bütününe kuşatıcı* yapısıyla ilgilidir. Söz konusu yapının, esasında İslam dini için antipati besleyenlerin eleştirdiği özellikler olduğu düşünülebilir. İlginç olarak katılımcılar, hayat ödevleri karşısında ne yapmaları gerektiği hakkında onları özgür bırakan değil; düzene sokan ve onlara ahlaki ölçütler koyan bir sistem aramaktadırlar. Önceden Hristiyan olan bir katılımcının ifade ettiği gibi: "Müslüman olmadan bir ay önce Kur'an okumuştum. İnsanî ilişkiler ve ahlaki konularda neyin doğru neyin yanlış olduğunu bildiren birçok ayet vardı. Bu benim için en temel unsurdur. Kur'an bir ölçü vermektedir. Hristiyanlık ise 'kötüyü değil, iyiyi seçmelisin!' der, fakat hiçbir çerçeve çizmez. İslam ise günlük hayatınızı düzenler. Yani hiçbir

an İslam'dan kaçış yoktur".⁶ Bir başka katılımcı ise, bu bütünlüğün kendisini nasıl cezpt ettiğini şöyle anlatır: "Din, kiliseye veya bir başka yere haftada 1-2 saat gitmekten ibaret olamaz (...) İslam'ı tanıyınca 'İşte hayatın tümünü kapsayan bir din!' dedim."⁷ Mühtedilerin Müslümanlara yönelik olumlu tutum geliştirmelerinde ise onlardan gördükleri sevgi, ilgi, güler yüzden daha fazlası, Müslümanların temiz yaşayış ve sağlam duruşları etkili olmuştur denilebilir. Nitekim önceden Hristiyan olan katılımcılar: "Bütün gün hem oruç tutuyorlar hem de derslerinde başarılı oluyorlardı. En saygı duyduğum özellikleri dinleriyle şeref duymalarıydı."⁸ "Hiçbirisi alkol almıyor, evlilik dışı ilişkilerde bulunmuyordu."⁹ demişlerdir.

İngiliz mühtediler eski dinlerini, toplumlarını, eğitim sistemlerini, özellikle ailelerini kendilerine yeterli düzeyde rehberlik etmedikleri gerekçesiyle suçlama eğilimindedirler. Suçlamanın sonucu olarak duygusal karmaşa ve entelektüel arayış kaçınılmazdır. Mistik din değiştirmeler hariç uzun ve çetrefilli bir süreci kapsayan din değiştirmenin ise, duygusal karmaşa ve bilinçli bir tetkikin imtiazı sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. Aile ilişkileri ve çocukluk deneyimleri, boşanma gibi travmatik hadiseler, sosyal dünyanın dengesiz algılanışı, bir yakından ayrılık gibi bireyin moral dünyasını alt üst eden olaylar ihtidanın duygusal belirtilerini; anlamsızlık, hedefsizlik, güvensizlik, ölüm gerçeği gibi problemler entelektüel arka planını oluşturabilmektedir. Bütün bunlar dinî değişim ve dönüşüme imkân sağlayacağı için, ebedî bir yeniden doğuş fırsatı olarak da değerlendirilebilir.

Mühtedilerin nazarında din değiştirme tecrübesi onlara en çok, hayatın anlam ve amacı, dahası dünyayı algılayış biçimi konularında dokunmuştur. "Tüm eylemlerim artık Allah için. Yaşamak için bir sebebim var artık (...)" "Şimdi hayatımın kontrolü benim elimde. Bunu hissedebiliyorum. Oysa daha önce hep eksik olan bir şey var gibiydi. Şimdi her şey bir dengeye oturmuş vaziyette."¹⁰

İslam'ı varılacak son durak olarak görme eğiliminde olan mühtediler, Hristiyanlığa veya Yahudiliğe mensup diğerlerinin bu tercihleri karşısında üzüntü, düşmanlık veya kızgınlık hissetmemişlerdir. Katılımcıların hiçbiri, hayattan göç eden anne, baba, dede veya nenelerinin cennete gitmesiyle ilgili tahminleri sorulduğunda, vah onlar inançları gereği cenneti kaybettiler türünden olumsuz yanıtlar vermemişlerdir. Yazara göre, mühtedilerin

⁶ Köse, *Neden İslam'ı Seçiyorlar Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme*, 96.

⁷ Köse, *Neden İslam'ı Seçiyorlar Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme*, 114.

⁸ Köse, *Neden İslam'ı Seçiyorlar Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme*, 105.

⁹ Köse, *Neden İslam'ı Seçiyorlar Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme*, 96.

¹⁰ Köse, *Neden İslam'ı Seçiyorlar Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme*, 171.

ayrıldıkları dinlerinin mensubu olanların cezalandırılacağı yönünde inanca sahip olmamalarının, muhtemel üç sebebi bulunmaktadır. Birincisi, her insan gibi mühtedilerin de yakınlarının cezalandırılmasına gönülleri razı gelmeme veya onlar için mükafat ümit etme durumu. İkincisi, yakınlarının özde iyi insan olmaları, Allah'ın iyileri cezalandırmayacağı yönünde beklentileri. Üçüncüsü, Tanrı'nın cezalandırıcı yönünden ziyade sevgi tarafının gündemde tutulduğu Hristiyan kültürünün tesiriyle, yakınlarının Hristiyan olmalarının kuşatıcı sevgi tarafından hor görülmeceği kanaati. Dahası mühtedilerin hiçbiri, Müslüman olmakla ahiret hayatını kazanma konusunda büyük bir adım attıkları yönünde görüş beyan etmemişlerdir. Toplumumuzda hayat boyu Müslüman olanlarda yerleşmiş olan ahirete yönelik endişe, İngiliz mühtedilerinde yoktur. Yazara göre bu durum, dini algılayış biçiminde kültürel faktörlerin oynadığı role dikkat çekmektedir.

Yeni dinin gereklerini uygulamak için eski alışkanlıkları terk etmek; yeni alışkanlıklar kazanmaktan daha mı kolaydır? İlgi çekici sonuçlardan diğeri, mühtedilerin dinin yasaklarına emirlerinden daha çok ve çabuk riayet etmeleridir. Örneğin alkol, domuz eti, evlilik dışı ilişki gibi yasaklara uyma konularında, namaz gibi ibadetleri yerine getirme görevlerine göre daha titiz tutum sergilemişlerdir. Bununla beraber, ihtida sonrası kıyafet seçiminde yüzde yüz İslam'a uygun formata girmek, bazı kadın mühtediler için sorun teşkil etse de hepsi, uzun kollu ve göğsü kapatan elbiseler giyme konusunda hemfikirdirler.

Her bilimsel çalışmanın olduğu gibi, kitabın çalışma grubu, çalışmanın yapıldığı tarih aralığı, kullanılan yöntem gibi konularda sınırlılıkları bulunmaktadır. Buna paralel olarak geliştirilmeye açık birtakım yönlerinden bahsetmek mümkündür. Yazarın, mühtedilerle çalışma sonrası bir müddet diyalogunu sürdürdüğü anlaşılmaktadır.¹¹ Çalışmanın özellikle ihtidası yeni sayılabilecek katılımcılarla boylamsal desenli planlanması, yıllar geçtikçe ihtidaya bağlı olarak ruh sağlığı, davranış ve ilişkilerdeki değişikliklerle ilgili merakları giderebilirdi. Bunun yanında, mülakata mühtedilerin ailelerinin (hayatta olan anne-baba, evlat, yakın akraba) dâhil edilmesi hem mühtediyi karşıdan gözlemlemek hem de ihtida süreciyle ilgili aile fertlerinin münferit duygu ve düşüncelerini anlamak için şans olurdu. Kitabın sonunda mülakat sorularının açık edilmesi; benzer şekilde deneklerle ilgili tanımlayıcı istatistik tablosu eklenmesi, beklentiler arasında kaydedilebilir.

Dinî değişim ve dönüşüm, kördüğümleri olan rengarenk bir yumak gibi karmaşık doğası gereği, ağır ilerleyen bir süreçtir. Konuyla ilgili çalışma

¹¹ Köse, *Neden İslam'ı Seçiyorlar Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme*, 21.

yapmanın, uzun zaman ve emek isteyen birtakım güçlükler barındırması kaçınılmaz gözükmektedir. *Neden İslam'ı Seçiyorlar*, karmaşık olguları belli bir sistematiğe ritmine uygun bir şekilde sunarak, tabir yerindeyse tereyağından kıl çeker gibi, zorlukları aşmıştır denilebilir. Akademik bir çalışma olmasına rağmen, okuyucuyu bilgi transferine boğmayan, açık, anlaşılır ve sürükleyici bir üsluba sahiptir. Buna bağlı olarak eserin, araştırmacılar başta olmak üzere konuya ilgi duyan herkesi içine alan geniş bir hedef kitlesi vardır. Eserde atıflar, birinci elden ve zengindir. Eser, emsal çalışmalar için kaynak niteliği taşımaktadır.

Kitabı okuduktan sonra edinilecek kazanımlardan biri, iç gözlem metoduyla dine adanmışlığın sorgulanmasıdır denebilir. Din, benim için ne anlam ihtiva ediyor? Kutsal ile olan bağım ne durumda? Din, kararlarımı, alışkanlıklarımı ve karakterimi ne düzeyde etkiliyor? Diğer kazanım, kitabın şüphesiz konuyla ilgili bilimsel tecrübe geliştirmesidir. Nitekim İslam'a dönenlerde olduğu gibi İslam'dan dönenlerde, farklı etnik kökenli gruplarda dinler arası veya din içi değişimler, ucu açık bir araştırma alanı sunmaktadır. Özellikle Türkiye örneklemini üzerinde yapılacak çalışmalar, dinî değişime açıklığı perdeleyen sosyo-kültürel yapıyı anlamak açısından ilgi çekici gözükmektedir.

Kaynakça

- Acar, Muhammet Cevat. *Üniversite Hayatı ve Dinî Değişim: Din Psikolojisi Perspektifiyle Yapılmış Nitel Bir Araştırma*. İstanbul: Divan, 2021.
- Allison, Joel. "Religious Conversion: Regression and Progression in Adolescent Experience". *Journal for the Scientific Study of Religion* 8 (1969), 23-38.
- Altun, Mecit. *Müslüman Olan Almanlar Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2012.
- Alyedreessy, Mona. *British Muslim Converts: An Investigation of Conversion and De-Conversion Process to and from Islam*. London: Kingston University, PhD Diss., 2016.
- Eryücel, Sema. "Religious Conversion in University Students". *Turkish Studies* 13/17 (2018), 123-140.
- Gillespie, Virgil Bailey. *The Dynamics of Religious Conversion*. Alabama: Religious Education Press, 1991.
- James, William. *The Varieties of Religious Experience*. London: Collins, 1962.
- Kim, Heon Choul. *Din Değiştirmenin Entelektüel Arka Planı*. İstanbul: Kaynak, 2003.

- Köse, Ali. *Neden İslam'ı Seçiyorlar Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme*. İstanbul: İz Yayıncılık, 3., 2012.
- Leuba, James Henry. "A study in the Psychology of Religious Phenomena". *The American Journal of Psychology* 7/3 (1986), 309-381.
- Lofland, John - Stark, Rodney. "Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion to a Deviant Perspective". *American Sociological Review* 30/6 (ts.), 862-875.
- Oshun, Zainab Ajoke. *Hristiyanlıktan İslam'a İslam'dan Hristiyanlığa Geçişin Psiko-Sosyal Sebepleri: Nijerya Örneği Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010.
- Özyürek, Esra. *Müslüman Olmak Alman Kalmak: Yeni Avrupa'da Millet, Din ve Din Değiştirme*. İstanbul: İletişim, 2015.
- Peker, Hüseyin. *Din Değiştirmede Psiko-Sosyolojik Etkenler*. Ankara Üniversitesi, Doktora, 1979.
- Rambo, Lewis Ray. *Understanding Religious Conversion*. New Haven: Yale University Press, 1993.
- Sevinç, Bayram. *Hristiyan Olan Türkler ve Türk Misyonerler*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Solomon, Victor M. *A Handbook on Conversions to the Religious of the World*. New York: Stravon Educational Press, 1965.
- Starbuck, Edwin Diller. *The Psychology of Religion*. London: The Walter Scott, 1899.
- Zebiri, Kate. *British Muslim Converts: Choosing Alternative Lives*. London: Oneworld, 2007.